

Ключевые слова: ИТ-аутсорсинг, ИТ-инфраструктура, ИТ-отрасль, ИТ-парки, ИТ-рынок, ИТ-специалисты, Интернет-сервис, информационная индустрия, информационные технологии, облачные услуги.

Karpenko N.V., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Marketing and Management, ALSRT.

Development of IT-branch as a constituent of economic growth in Ukraine. The article analysis the role of IT branch in innovative development of the economy in Ukraine. The state and future perspectives of the development of information technologies including their potential are characterized. Revealed results of the Internet influence on economy of the country are given. The main constituents of the state support mechanism of the IT-branch are identified, the importance of its strengthening in different directions is proved. The need of reforming the training system for IT specialists by attracting public funds is substantiated. Outsourcing is considered to be the main direction of IT market spreading. Possibilities of transformation of the national IT- outsourcing into export branch are revealed. On the basis of the conducted research the measures on the development and the growth of the information industry and economy of Ukraine are proposed.

Key words: IT-outsourcing, IT-infrastructure, IT-branch, IT-parks, IT-market, IT-specialists, Internet service, information industry, information technologies, cloud services.

УДК 336.1:378.014.543](477)(045)

Красільник О.В.,

аспірант кафедри фінансів
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Особливості фінансування вищої освіти в Україні

У статті розглянуто проблеми фінансування вищої освіти, досліджено джерела державного та недержавного фінансування закладів вищої освіти в Україні. Наведено методи фінансового забезпечення. Описано методи непрямого підходу до фінансового забезпечення закладів вищої освіти. Висвітлено прямі методи фінансового забезпечення вищої освіти. Представлено структурно-функціональну модель фінансового забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні. Запропоновано шляхи покращення фінансового забезпечення вищих навчальних закладів в Україні.

Ключові слова: вища освіта, державне фінансування, недержавне фінансування, фінансове забезпечення, методи фінансового забезпечення, джерела фінансування.

Вступ. Сучасний розвиток вищої освіти у розвинених країнах світу супроводжується удосконаленням механізму фінансування, зближення, постійного розширення джерел фінансування на кожному освітньо-кваліфікаційному рівні освіти. Фінансування освіти стає останнім часом предметом особливої уваги, тому що має мати таку систему фінансування, яка б підвищувала ефективність освіти і була спрямована на поліпшення результатів системи вищої освіти. Необхідність вирішення проблем, пов'язаних з фінансовим забезпеченням розвитку вищої освіти вимагає нових підходів до організації та поточного планування доходів і витрат вищих навчальних закладів (ВНЗ), розробки напрямів розвитку ВНЗ в Україні.

Постановка проблеми. Удосконалення економічних механізмів фінансового забезпечення вітчизняної вищої освіти є одним із основних напрямів державної освітньої політики. Вирішення даного завдання передбачається шляхом впровадження сучасних моделей фінансування, пошуку нових джерел матеріальних та інтелектуальних ресурсів. При цьому необхідно вирішити два завдання: по-перше, за рахунок яких джерел необхідно здійснювати фінансове забезпечення ВНЗ; по-друге, як ефективно використати залучені ресурси для отримання позитивних результатів та забезпечити високу якість і доступність освіти для всіх бажаючих.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У розвиток проблематики забезпечення

ефективного функціонування системи вищої освіти суттєвий внесок зробили відомі вчені – В.Андрущенко, А.Ашкеров, Г.Бекер, М.Блауг, Х.Боуен, А.Віфлеємський, А.Гальчинський, Е.Денісон, В.Кремень, В.Луговий, Я.Мінсер, В.Новіков, Г.Псахаропулос, Дж.Стігліц, В.Чекмарьов, Т.Шульц та інші.

Окремі аспекти сучасного функціонування та розвитку фінансового забезпечення у сфері вищої освіти знайшли відображення у працях зарубіжних та вітчизняних дослідників: Т.Боголіб, В.Вахштайна, Н.Верхоглядової, О.Грішної, Д.Джоунстоуна, Є.Жильцова, І.Каленюк, М.Кольчугіної, В.Куденко, В.Огаренка, Е.Попова, В.Студінського, В.Щетиніна та інших.

Надбання названих вчених є значним внеском в теорію, методологію, та організацію ефективного функціонування вищої освіти, а також вирішення питань щодо вдосконалення її фінансового забезпечення. Однак, в цілому зазначена проблема залишається недостатньо вивченою. На нашу думку, потребує наукового обґрунтування розуміння основних причинно-наслідкових зв'язків і залежностей, комплексного, більш широкого впливу вищої освіти, її структури, способу організації і фінансування. Також особливої уваги заслуговує налагодження фінансово-господарського механізму освітньої діяльності та пошук додаткових джерел фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в Україні.

Метою статті є визначення концептуальних засад фінансового забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні, а також напрямів покращення фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в Україні.

Основна частина. Вища освіта в Україні фінансується з урахуванням суспільних та індивідуальних потреб. Суспільні потреби забезпечуються через державне замовлення, шляхом виділення відповідних державних асигнувань. Фінансування державних закладів освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей національного господарства, держпідприємств, організацій, а також додаткових джерел. Індивідуальні потреби забезпечуються за рахунок платного навчання з використанням різноманітних джерел (табл. 1.).

Таблиця 1

Джерела фінансування закладів вищої освіти [7]

Державне фінансування вищої освіти	Недержавне фінансування вищої освіти
<ul style="list-style-type: none"> □ Прямого фінансування (з одного або декількох рівнів державного управління) на основі кошторисів або нормативів; □ Додаткових асигнувань за окремими категоріальними програмами, заходами тощо (наприклад, програма підтримки кращих студентів); □ Дотацій або субвенцій для вирівнювання диспропорцій між регіонами; □ Фінансування специфічних програм (кредитування навчання, ваучерна освіта, харчування малозабезпечених дітей); □ Виділення матеріальних ресурсів, надання пільг; □ За формулою, яка враховує певні кількісні та якісні показники діяльності навчального закладу; □ За конкурсом; □ «Блокові» гранти; □ На рівні минулого року. 	<ul style="list-style-type: none"> □ Кошти, одержані на навчання, підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів; □ Плата за надання додаткових освітніх послуг; □ Кошти, одержані за науково-дослідні роботи та інші роботи, виконані закладом освіти на замовлення підприємств, установ, організацій та громадян; □ Доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, дільниць і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання; □ Дотації з місцевих бюджетів; □ Кредити і позички банків, дивіденди від цінних паперів та доходи від розміщення на депозитних вкладах тимчасово вільних позабюджетних коштів; □ Добровільні грошові внески, матеріальні цінності, одержані від підприємств, установ, організацій, громадян.

У країнах з ринковою економікою переважають різноманітні джерела фінансування освіти та використання, у тому числі, кредитних ресурсів. В умовах обмежених доходів більшості сімей України переважають форми державного фінансування. Розвиток недержавних форм фінансування відбувається поступово. Завадою (перешкодою) фінансовій допомозі освіті з боку підприємств та фінансових структур є непрозорість

бюджетного процесу як на рівні окремих навчальних закладів, так і на рівні району чи міста. Громадським організаціям та благодійним фондам важко вступати у конкретні відносини з навчальними закладами, оскільки вони не можуть наймати працівників для виконання професійних завдань. Використання механізмів кредитування освіти також є обмеженим.

Для дослідження впливу макроекономічних показників держави та бюджетної системи на рівень розвитку вищої освіти і науки та обсяги їх фінансового забезпечення розглянемо структурно-функціональну модель фінансового забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні (рис. 1).

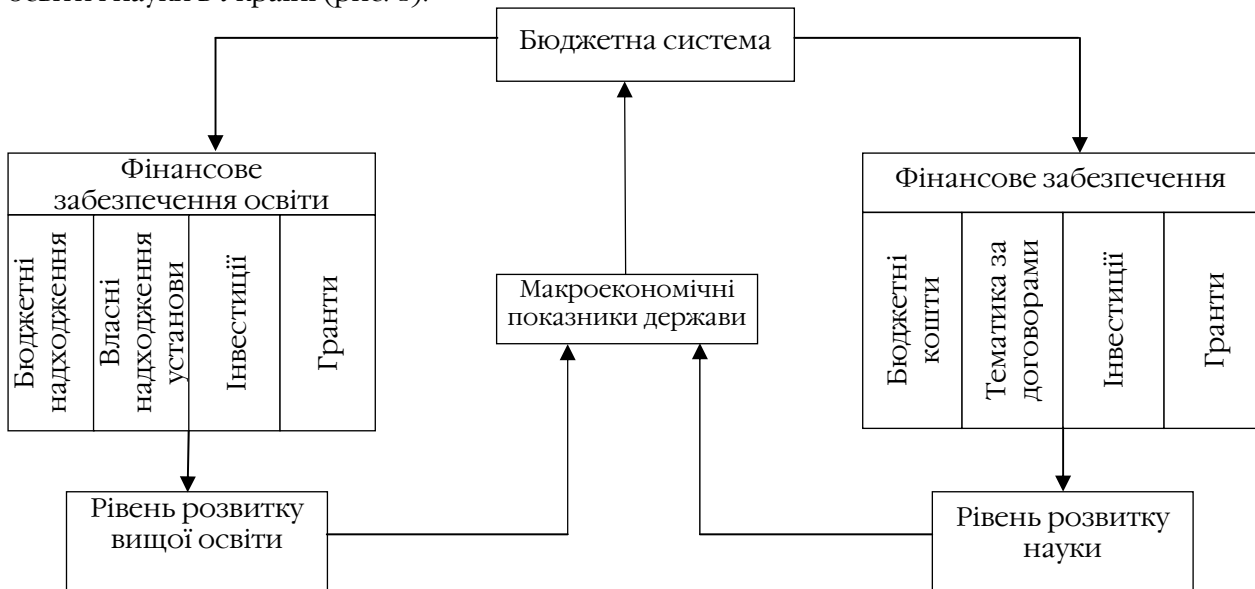

Рис.1. Структурно-функціональна модель фінансового забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні

Джерело: Складено автором на основі [8].

Фінансове забезпечення вищої освіти в Україні включає в себе бюджетні надходження, власні надходження, інвестиційні кошти та гранти. За рахунок цих складових формується відповідний рівень розвитку вищої освіти. Фінансове забезпечення науки відбувається за рахунок бюджетних коштів, коштів за договорами, інвестиційних надходжень та грантів. Ці елементи фінансових надходжень дозволяють досягти певного рівня розвитку науки. Завдяки зміні даних показників відстежується їх вплив на макроекономічні показники держави та відповідно на стан і розвиток бюджетної системи, яка, в свою чергу, здійснює відповідний ефект на фінансове забезпечення науки та вищої освіти в Україні.

Проблеми фінансового забезпечення розвитку вищої освіти обумовлені, на наш погляд, специфічністю фінансового механізму. Т.М. Боголіб визначає (стверджує), що фінансовий механізм – це методичні, організаційні та правові положення і заходи, що визначають функціонування фінансів в економіці держави, їх практичне використання для досягнення визначених відповідними програмами цілей і завдань [5, с. 59].

Формування і використання фондів фінансових ресурсів для задоволення загальнодержавних потреб, а також потреб відповідних структур і населення здійснюється на підставі відповідних нормативних актів. Дані документи виступають основою для розробки методичних положень, що визначають техніку мобілізації і використання фінансових ресурсів, обов'язки суб'єктів, що беруть участь у цих процесах. Завданням фінансового механізму є фінансове забезпечення і фінансове регулювання економічних і соціальних процесів. Фінансове забезпечення водночас виконує функцію регулювання, так само, як регулювання – функцію фінансового забезпечення. Вітчизняні науковці виділяють три методи здійснення фінансового забезпечення: бюджетне фінансування, кредитування, самофінансування (рис. 2).

Рис. 2. Методи здійснення фінансового забезпечення

Джерело: Складено автором на основі [1].

Щодо фінансового регулювання, то воно являє собою метод здійснення державою функцій управління економічними та соціальними процесами при використанні фінансів [5, с. 61].

Сьогодні нові механізми державного фінансування вищої освіти формуються в умовах зменшення державного фінансування вищої освіти і розвитку ринкових відносин у сфері освіти. Виділяють два основні напрямки зміни механізмів державного фінансування вищої освіти в умовах розвитку ринку освітніх послуг:

- формування квазіринків у державному секторі освіти;
- розвиток контрактації у сфері освіти.

На наш погляд, ці зміни лише тоді призведуть до значного позитивного ефекту, коли будуть виконуватися наступні умови:

Повинна існувати реальна конкуренція між ВНЗ як між постачальниками освітніх послуг; якщо конкуренція відсутня, то поділ покупців і постачальників освітніх послуг зазвичай зведено до формальності; укладання договорів з монополістом, у якого відсутні достатні стимули до пошуку ефективних шляхів надання освітніх послуг, може призвести до неефективного використання державних (громадських коштів)

Фінансування вищої освіти держава може здійснювати шляхом:

- вкладання коштів у різні фактори виробництва освітніх послуг;
- фінансування конкретних навчальних закладів;
- надання фінансової підтримки безпосередньо тим, хто навчаються – кінцевим споживачам освітніх послуг.

При цьому держава може здійснювати як пряме так і непряме фінансування. Механізм прямого фінансування вищої освіти відрізняється в різних країнах, але виділення коштів відбувається по одному із трьох критеріїв (рис. 3).

Метод фінансування «за результатами» базується на ефективності підготовки випускників та передбачає ретельний контроль якості надання освітніх послуг ВНЗ. Його використовують в Данії, Фінляндії, Ізраїлі, Голландії, США та інших країнах. Фінансування «за результатами» дозволяє уникнути неефективної роботи ВНЗ і отримати високі результати на одиницю ресурсу, проте урядовий контроль не завжди веде до досягнення цих цілей.

Пряме фінансування «по видатках» притаманне державам, в яких недостатньо розвинута освітня інфраструктура, яка використовує такі механізми фінансування:

- Лінійний бюджет – кошторис розбивається за типами – зарплата, обладнання, обслуговування студентів;
- Програмний бюджет – розподіл бюджету за центрами вартості – під цим розуміється окремий факультет або, в деяких випадках, навіть окремий викладач, що відповідає за фінансування програм;
- Кошторис за видами діяльності – окремо виділяються витрати на навчання та дослідницьку роботу.

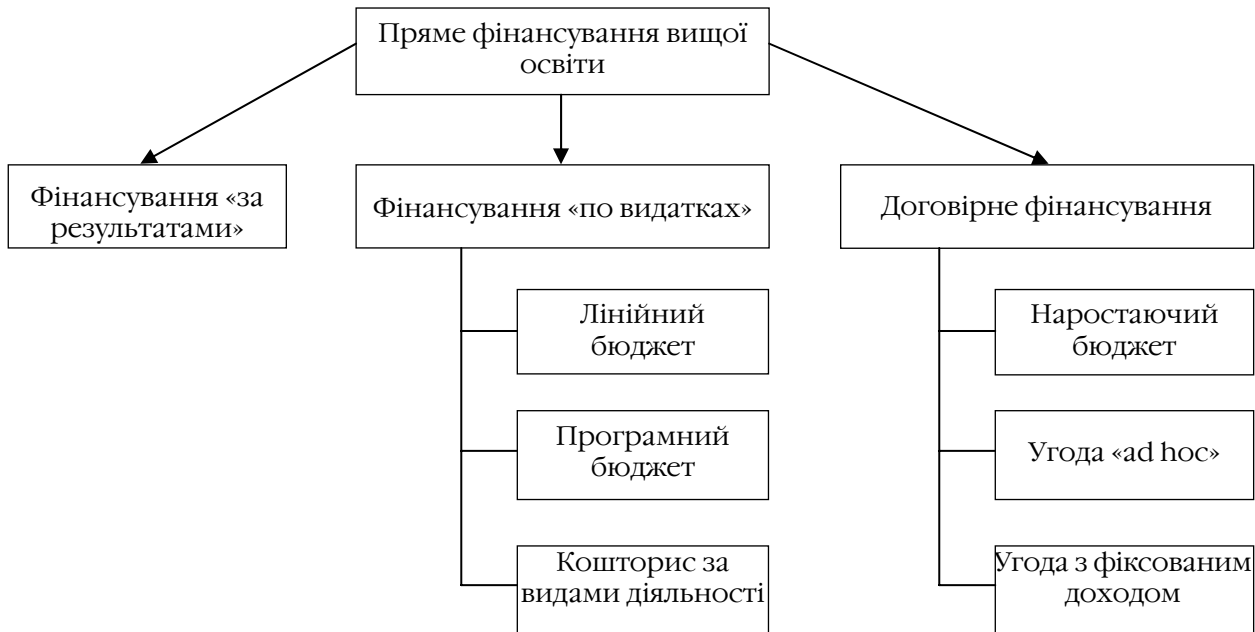

Рис. 3. Методи здійснення прямого фінансування вищої освіти

Джерело: Складено автором на основі [1].

Переваги такого методу фінансування полягають у тому, що він штовхає навчальні заклади на пошук додаткових коштів ефективного використання визначеної суми, і таким чином, кошти перетікають в ті області, які спроможні ефективніше здійснювати навчання. Такий підхід використовують розвинуті країни – Канада, Великобританія, Франція, Японія, Швеція, Норвегія та країни, що розвиваються – Китай, Нігерія.

Договірне фінансування сприяє високому ступеню контролю уряду за системою вищої освіти в цілому, а також за деякими закладами. Основна особливість даного фінансування полягає в тому, що рівень виділених фондів слабо пов'язаний з різними видами діяльності ВНЗ. Різні зміни не обов'язково призводять до адекватного збільшення бюджету. Серед договірних систем виділяють системи з наростаючим бюджетом (отримання щорічної надбавки, не пов'язаної зі змінами цін відносно минулорічного бюджету), системи з угодами «ad hoc» (виділення бюджету на базі договору між представником ВНЗ і відповідними міністерствами або фінансовими установами, що базується на політичному впливі представників даного ВНЗ) та системи з фіксованим доходом (виділення урядом навчальним закладам фіксованого відсотку від національного доходу).

Договірні системи фінансування мають певні недоліки: невизначеність відносно майбутнього фінансування, відсутність стимулів до ефективної роботи та реакції на зовнішній вплив. Проте, дані системи фінансування використовуються в країнах, що розвиваються (Бразилія, Аргентина, Індія).

Непрямий підхід фінансового забезпечення розвитку вищої освіти полягає у її фінансуванні через студента, при якому уряд підтримує не ВНЗ, а студентів. Основним видом такого фінансування є ваучерне фінансування. ВНЗ повинні бути повністю незалежні у встановленні розміру плати за навчання, тоді як втручання держави буде здійснюватися через підтримку студентів у формі індивідуальних грантів, обсяг яких буде співставлятися з обсягом державного фінансування. Розмір підтримки студентів у формі грантів зазвичай менший або рівний платі за навчання в закладах вищої освіти. Держава повинна розподіляти розмір грантів залежно від профілю навчального закладу, а також запровадити обмеження на термін дії ваучера з метою забезпечення ефективності студентських потоків. Технологія фінансування студентів забезпечує конкуренцію, яка в свою чергу стимулює ефективність та якість надання освітніх послуг ВНЗ.

Одним із важливих непрямих механізмів в державному фінансуванні вищої освіти виступає система податкових пільг, а також пільгових кредитів та страхування [4].

Виділяють два підходи до ролі ВНЗ у даному процесі. При першому, ВНЗ розглядаються як організації, що обслуговують інтереси суспільства і держави (всю або більшу частину видатків на освіту несе держава), а при другому – як комерційні підприємства, які надають послуги окремим особам (студентам), що використовують вищу освіту з метою отримання додаткових доходів в майбутньому (фінансування здійснюється за рахунок студентів). Останній варіант набуває все ширшого розповсюдження в умовах ринкових відносин. Проте «ринковий» підхід не є повною альтернативою «державному». Він скоріше виступає додатковим джерелом поповнення бюджету ВНЗ.

Висновки. Беручи до уваги викладене вище, слід зазначити, що існуючі методи фінансового забезпечення вищої освіти потребують подальшого покращення і напрямками його вдосконалення можуть бути:

- пріоритетне фінансове забезпечення стратегічно важливих для розвитку економіки країни галузей системи вищої освіти, оскільки останні не тільки забезпечать її висококваліфікованими фахівцями, але й допоможуть Україні здійснити інноваційний прорив. Це стане можливим лише за умови стабільної фінансової підтримки нових визначених спеціальностей;
- врахування при визначенні обсягів фінансування ВНЗ його рейтингових показників, що має стимулювати заклади досягати високого рівня та якості підготовки фахівців. Високий рейтинговий показник навчального закладу створить передумови для залучення додаткових фінансових ресурсів;
- урахування престижності і перспективності окремих напрямів підготовки відповідно до потреб економіки країни, що сприятиме прискореному розвитку наукомістких напрямків вищої освіти;
- захист тимчасово непопулярних спеціальностей: педагогічних, математичних, природничих, гуманітарних;
- раціональне використання бюджетних коштів при фінансуванні освітньої галузі: запровадження науково обґрунтованої методики фінансування. Економія включатиме оптимізацію системи закладів вищої освіти, напрямів підготовки фахівців, встановлення оптимальних норм і нормативів для ВНЗ України;
- подальший розвиток інформаційної культури і технологій;
- створення організаційних та фінансових умов для того, щоб державні ВНЗ могли реалізувати перспективні наукові розробки та інновації. Це дасть можливість отримати додаткові джерела фінансування, пов'язані з виконанням програм дослідження «на замовлення».

Зважаючи на досвід зарубіжних країн, в Україні варто, на нашу думку, ширше застосовувати прямі методи фінансування, застосування грантів та знижок в оплаті, як заохочення для обдарованих студентів і забезпечення їм стовідсоткової гарантії здобуття якісної вищої освіти.

Розширенням джерел фінансування закладів вищої освіти є надання навчальними закладами платних послуг, меценатство, спонсорська підтримка, а також кредитування як ВНЗ, так і студентів, які користуються послугами ВНЗ.

Для формування ефективного фінансового забезпечення державних ВНЗ необхідно здійснювати постійний моніторинг діяльності ВНЗ, який дозволить виявити кількісні оцінки соціально-економічних наслідків здійснених державою заходів в освітній сфері та визначити перспективний розвиток державних ВНЗ.

Література:

1. Бенедик Ю.Ю. Покращення фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в Україні на основі досвіду зарубіжних країн. [текст] / Ю.Ю. Бенедик // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування, Збірник наукових праць. – 2009. – №1 (45). – С. 14–21.
2. Бенедик Ю.Ю. Стан і тенденції фінансування вищої освіти в Україні / Ю.Ю. Бенедик // Науковий Вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки, Економічні науки [Текст]. – Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2013. – Вип. 7. – С. 11–17.
3. Боголіб Т.М. Вдосконалення фінансового забезпечення вищої освіти // Вісник ТДЕУ. – 2006. – № 3. – С. 76–87.
4. Боголіб Т.М. Ринкова модель ВНЗ [Текст]: [монографія] / Т.М. Боголіб – К.: Міленіум, 2007. – 264 с.

5. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період [Текст]: [монографія] / Т.М. Боголіб – К.: Міленіум, 2006. – 506 с.
6. Буцька О.Ю. Освітня діяльність вищих навчальних закладів та її фінансове забезпечення // Актуальні проблеми економіки. – 2009. - № 4. – С.159 – 165.
7. Касич А.О., Циган В.А. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу [Електронний ресурс] / А.О. Касич, В.А. Циган // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2587>. – Назва з екрана.
8. Куклін О. Концептуальні засади фінансово-економічного управління системою вищої освіти. [текст] / О. Куклін // Банківська справа. – 2012. – №5. – С. 51-59.
9. Огонь Ц.Г. Бюджет освіти: підсумки та напрямки вдосконалення // Фінанси України. – 2007. – № 4. – С. 20 – 27

Красильник О.В., аспірант кафедри фінансов Київського національного університета імені Тараса Шевченка

Особенности финансирования высшего образования в Украине. В статье рассмотрены проблемы финансирования высшего образования, исследованы источники государственного и негосударственного финансирования высших учебных заведений в Украине. Приведены методы финансового обеспечения. Описаны методы косвенного подхода к финансовому обеспечению высших учебных заведений. Освещены прямые методы финансового обеспечения высшего образования. Представлена структурно-функциональная модель финансового обеспечения развития высшего образования и науки в Украине. Предложены пути улучшения финансового обеспечения высших учебных заведений в Украине.

Ключевые слова: высшее образование, государственное финансирование, негосударственное финансирование, финансовое обеспечение, методы финансового обеспечения, источники финансирования.

Krasil'nyk O.V., Post-graduate student, Department of Finance, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Features of higher education financing in Ukraine. The article considers the problems of higher education financing. The sources of public funding and non-state funding of higher educational institutions in Ukraine are investigated. The study shows the methods of financing, describes the methods of indirect approach to higher educational institutions financing and highlights the direct methods of higher education financing. The paper presents the model of financial provision of higher education and science in Ukraine. The conclusions suggest the ways of improving the higher educational institutions financing in Ukraine.

Key words: higher education, public funding, non-state funding, financing, methods of financing, sources of funding.